

19. YÜZYIL DİVAN ŞAİRLERİNDEN EŞREF PAŞA’NIN DİVANINDA BULUNMAYAN BAZI ŞİİRLERİ

Some Poems of Eşref Pasha, one of the 19th Century Divan Poets, that are
Not in His Divan

Süleyman Anıl TOMBAK*

ÖZ

19. yüzyıl, Divan edebiyatını besleyen pınarların kuruduğu ve Türk edebiyatının yüzünü Batı’ya çevirdiği bir dönemdir. Bu yüzyılda şairler, zamanlarının sosyal ve siyasi değişimlerine duyarlı bir şekilde eserlerini şekillendirmiştir. Bu popüleriteye karşın Divan edebiyatı geleneğini sürdürme gayretine sahip şairler de bulunmaktadır. Encümen-i Şu’arâ Meclisi üyelerinden olan Eşref Paşa da bu şairlerden biridir. Eşref Paşa, çeşitli devlet kademelerinde görev almış, divan sahibi bir şahsiyettir. Kaside ve mersiye yazmada başarılı olan şairin ekseriyetle sanatında dikkate değer bir orijinallik bulunmadığı da kaynaklarda geçmektedir. Divanını 1861 yılında kaleme alan Eşref Paşa, çalışmaya konu olan risaleyi 1888 yılında nazmetmiştir. Dolayısıyla şairin divanında, risaledeki şiirleri bulunmamaktadır. Çalışmada, risaledeki şiirlerin muhtevası, dil ve üslup özellikleri incelenmiş ve bu risaledeki şiirlerin Divan’daki şiirlerle örtüştüğü görülmüştür. Çalışmaya konu olan risalede bir kaside, bir mersiye, bir Arapça nakarat, iki de Farsça beyit bulunmaktadır. Şairlerin biyografilerinin teknil bir hâle getirilebilmesi için onlara ait olan bütün şiirleri ortaya çıkarmak önemli bir husustur. Örneğin Eşref Paşa’nın Divan’ında Arapça ya da Farsça herhangi bir manzume bulunmamasına karşın bu risalede Arapça ve Farsça yazılmış şiir parçaları bulunmaktadır. Bu çalışmada Eşref Paşa’nın Divan’ında bulunmayan şiirler ortaya konulmuştur. Şiirler, T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde Ferik Eşref Paşa adına kayıtlı olan bir risalededir.

Anahtar Sözcükler: Eşref Paşa, 19. yüzyıl, Divan edebiyatı, risale, şiir.

ABSTRACT

The 19th century is a century when the springs that fed Divan literature dried up and Turkish literature turned its face to the West. In this century, poets shaped their works in a way that was sensitive to the social and political changes of their time. Despite this popularity, there are also poets who strive to continue the tradition of Divan literature. Eşref Pasha, one of the members of the Encümen-i Şu’arâ council,

* Dr., Bağımsız Araştırmacı, Adana/Türkiye. E-posta: s.aniltombak@gmail.com. ORCID: 0000-0003-0663-2239.

is one of these poets. Eşref Pasha is a prominent figure who served at various government levels. It is also stated in the sources that the poet, who was successful in writing odes and elegies, generally lacked any remarkable originality in his art. Eşref Pasha, who published his divan in 1861, compiled the treatise that is the subject of the study in 1888. Therefore, the poems in the treatise are not included in the poet's Divan. The content, language and style characteristics of the poems in the treatise were examined and it was seen that the poems in this treatise overlap with the poems in the Divan. The treatise that is the subject of the study contains an ode, an elegy, an Arabic refrain and two Persian couplets. In order to complete the biographies of poets, it is important to reveal all their poems. For example, although there are no verse pieces in Arabic or Persian in Pasha's Divan, there are poems written in Arabic and Persian in this treatise. In this study, poems that are not found in Eşref Pasha's Divan are presented. Poems, there is a treatise registered in the name of Ferik Eşref Pasha in the Prime Ministry Ottoman Archives.

Keywords: Eşref Pasha, 19th century, Divan literature, treatise, poetry.

Giriş

Klasik Türk şiiri, 19. yüzyılda her ne kadar varlığını sürdürse de eski dönemlerdeki etkisine sahip değildir. Bu dönemde edebiyat, önceki asrın devamını niteliğindedir. Eski muhkem yapısı bazı değişim ve yeniliklerle sarsılır bir vaziyettedir. Bu dönemde Ahmet Haşim ve Ziya Paşa gibi önemli şairler öne çıkmıştır. Ziya Paşa, Tanzimat döneminin düşünsel atmosferinden etkilenerek yeni temalar işlemeye koyulmuştur. Tanzimat Fermanı sonrası klasik Türk şiiri, toplumsal ve bireysel refleksler, aşk, tabiat gibi konuları işlemeye devam etmiştir. Klasik kültüre vakıf olan şairler, ortak bir fikir birliğine sahip olmamakla beraber, klasik estetiği kendi içinde yenileştirme ortak paydası etrafında buluşmuşlardır (İsen vd., 2005: 162). Yine bu dönemde matbaanın yoğun olarak kullanımıyla birlikte birçok divan da neşredilmiştir. Kadın şairlerin sayısındaki büyük artış da yine zihniyet değişiminin bir göstergesi olarak dikkat çekmektedir (Şentürk ve Kartal, 2012: 568). Ancak şiirdeki dil ve üslup Batı etkisine açık bir hâle gelmiş ve bu doğrultuda şekillenmeye başlamıştır. Aruz ölçüsü, gazel, kaside gibi geleneksel şiir formları kullanımı sürmüş ancak Batı tarzı nazım birimleri ve yeni şiir teknikleri de dikkat çekmiştir.

19. yüzyıl klasik Türk şairleri, zamanlarının sosyal ve siyasi değişimlerine duyarlı bir şekilde eserlerini şekillendirmiştir. Eleştiri ve yenilik arayışları, edebi anlamda bir dönüşüm sürecinin işaretlerini vermiştir. Şeyh Galib'den sonra klasik Türk edebiyatı büyük oranda orijinalliğini kaybetmiş ve mazmunları tekrar etmekten öteye gidememiştir. 19. yüzyıl klasik şiiri tekrar

canlandırma düşüncesiyle Encümen-i Şu'arâ isimli edebi bir topluluk oluşturulmuştur (Şentürk ve Kartal, 2012: 566). Eşref Paşa da bu edebi mahfile zaman zaman dâhil olmuştur (Bardakçı, 2007: 46). Bu edebi gelenek 19. yüzyılda da birçok şair yetiştirmiştir. Sadece İstanbul şehir kütüphanelerinde divanı olan şairlerin sayısının 114 olması, bu edebiyatın beslenmesini sağlayan kaynakların canlılığını göstermektedir (İsen vd., 2005: 157). Bu şairlerden biri de 19. yüzyılda yaşamış, çeşitli devlet kademelerinde görev almış Eşref Paşa'dır. Eşref Paşa'nın sergüzeşti, siyasi ve edebi muhitlerdeki dönüm noktalarına veya çöküşlerin olduğu dönemlere denk gelmiştir.

Eşref Paşa'nın divanı ile ilgili üç adet yüksek lisans tezi ve iki adet kitap çalışması bulunmaktadır. Bunlar içerisinde Gülçin Tanrıbuyurdu tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinde (2006) Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazmalar Kataloğundaki nüsha, Serap Urğun Doğan tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinde (2010) Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki nüsha, Asuman Çataloğlu tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinde (2023) ise Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki nüsha, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi'ndeki nüsha ve TBMM Kütüphanesi arşivindeki görsellerden yararlanılmıştır. Tolga Öntürk ve Murat Öztürk tarafından hazırlanan kitapta (2024) ise önceki tezlerde kullanılan kaynaklar dikkate alınmamıştır. Zira şairin 1861 yılında basılan matbu nüshasındaki şiirlerle karşılaştırıldığında bu kaynaklar oldukça eksik kalmaktadır (Öztürk ve Öntürk, 2024: 18). Eserin matbu nüshasına göre *Pâk Dîvân-ı Eşrefü'ş-Şu'arâ* isimli divan 1278 [1861] yılının Rebî'ül-âhir ayının sonlarında Sultan Abdülâziz Han döneminde Matba'a-i Âmire'de basılmıştır (Öztürk ve Öntürk, 2024: 19). Bilal Çakıcı tarafından hazırlanan kitapta ise "Eşref Paşa, *Dîvân*, İstanbul, 1278; Eşref Paşa, *Dîvân*, Süleymaniye Kütüphanesi (Hacı Mahmud Efendi), No: 3464; Eşref Paşa, *Dîvân*, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, No: 749" nüshalarından yararlanılmıştır (Çakıcı, 2014: 60).

1. Eşref Paşa'nın Hayatı ve Edebi Kişiliği

Kaynaklarda Eşref Paşa ile ilgili bilgiler birbirini tekrarlar niteliktedir. Şairin asıl adı Mustafa Eşref olup şiirlerinde Eşref mahlasını kullanmıştır. Şairin adı sadece *Sicill-i Osmânî*'de Mehmed olarak geçer (Mehmed Süreyyâ, 1995: 375; Öztürk ve Öntürk, 2024: 9). Şair, şiirlerinde Mustafa ismini kullanmasa da bu ismin varlığı kaynaklardan görülmüştür (Çataloğlu, 2023: 3). Kaynaklar şairin Bursalı olduğu konusunda hemfikirken doğum tarihi konusunda bir ihtilaf bulunmaktadır. Buna göre bazı kaynaklar şairin doğum yılını 1819, bazı kaynaklar ise 1820 olarak vermektedir (Tanrıbuyurdu, 2006: 16; Urğun Doğan, 2010: 4). Bu durumun sebebi de hicri-miladi takvim deği-

şikliğinden kaynaklı olabilir. Eşref Paşa'nın babası Bursalı Sıdkî-zâde Ahmed Sıdkî Efendi, ağabeyi ise eski Bağdat Kadısı Şerîf Rüşdî Efendi'dir (Arslan, 2014: 1). Şair, önce ağabeyi Şerîf Rüşdî Efendi'den medrese usulü eğitimi görmüş, daha sonra İstanbul'a giderek orada Mekteb-i Harbiye'ye girmiştir (Öztürk ve Öntürk, 2024: 10). Buradan mezun olduktan sonra binbaşı, miralay, mirliva ve ferik rütbelerinde çeşitli görevlerde bulunmuştur. Çeşitli şehirlerde kaymakam ve vali olarak da görev yapan şairin ölüm yılı hakkında da ihtilaf vardır. Bazı kaynaklar ölüm tarihini 1894 olarak verirken bazıları 1878, bazıları ise 1899 olarak kaydetmektedir (Tanrıbuyurdu, 2006: 18; Urğun Doğan, 2010: 5).

Eşref Paşa'nın şiirlerindeki aşk, beşeri aşktan ziyade ilahi aşkın tezahürüdür. Şair, ifadelerinde çoğu zaman duru ve sade bir anlatım tercih etmiştir (Urğun Doğan, 2010: 7). Kaside ve mersiye yazmada başarılı olan şairin ekseriyetle sanatında dikkate değer bir orijinallik bulunmadığı da belirtilmiştir (Aksoyak, 2004: 365). Eşref Paşa'nın şiirlerinde çoğunlukla kaside nazım şeklini tercih ettiği ve bu şiirlerinde de Nefî'yi örnek aldığı görülmüştür (Tanrıbuyurdu, 2006: 16). Eşref Paşa'nın edebî şahsiyetinin şekillenmesinde Bektaşilik önemli bir etkiye sahiptir. Zira Ehl-i Beyt ve On İki İmam sevgisini dile getirdiği şiirlerdeki samimiyet ve içtenlik ilk bakışta anlaşılabilir mahiyettedir (Tanrıbuyurdu, 2006: 17; Urğun Doğan, 2010: 8). Eşref Paşa'nın şiirlerindeki tevhit, nübüvvet ve velayet konularından, Divan'da geniş yer tutan Ehl-i Beyt sevgisinden, sıklıkla atıfta bulunduğu On İki İmam'dan ve Kerbela'yı terennüm ettiği bölümlerdeki samimi üslubundan onun Alevi-Bektaşî bir şair olduğu anlaşılmaktadır (Çataloğlu, 2023: 7-10). Alevilik-Bektaşilikte şeriat kapısı, tarikat kapısı, marifet kapısı ve hakikat kapısı Allah'a ulaşmanın manevi kademeleri olarak karşımıza çıkar. Bu dört kapı, kırk makamla ifade edilir. Bu unsurlar Alevilik-Bektaşilik mensubu kimsenin aşması gereken maddi ve manevi aşamalardır. Bu aşamalar şeriat, tarikat, marifet ve hakikat kapılarıdır. Alevilik-Bektaşiliğin temel felsefesine göre de her kapıda on makam bulunmaktadır (Uğur, 2020: 164). Eşref Paşa da bu dört kapı üzerinde duran Alevi-Bektaşî şairlerdendir. Onun eserlerinde bu metaforlarla ilgili fazlaca örnek bulunmaktadır (Çataloğlu, 2023: 11-15). Şair bilhassa Aleviliğe meyli olduğunu zaten şiirlerinde dile getirmiştir (Öztürk ve Öntürk, 2024: 42). Muhibb-i Âl-i Âbâ olmakla övünen Eşref Paşa, eski tarzda yazdığı şiirlerinde Ehl-i Beyt sevgisini ifade eden Namık Kemal'deki bu etkiyi daha da kuvvetlendirmesi yönüyle dikkate değerdir (Aksoyak, 2004: 365). Eşref Paşa, divanında Arapça ya da Farsça bir şiire yer

vermemesine karşın bu risalede bir Arapça nakarat ve iki Farsça beyit bulunmaktadır.

2. Eşref Paşa'nın Kasideleri

Eşref Paşa, Divan edebiyatı geleneği çerçevesinde değerlendirilebilecek bir şairdir. Bu bağlamda kasideleri incelendiğinde kasidelerinin ekseriyeti klasik kaside şeklindedir. Kasidelerinin çoğunluğunda nesib ve girizgâh bölümleri bulunmaktadır. Ayrıca tegazzül bölümlerini de ihmal etmemiştir. Şair, kasidelerini sadece bir övgü aracı olarak kullanmamış, kasidelerinde dilek, şikâyet ve isteklere de yer vermiştir. Çataloğlu tarafından hazırlanan tez çalışmasına göre divanda kaside nazım şekliyle nazmedilmiş 19 manzume bulunmaktadır (Çataloğlu, 2023: 34). Murat Öztürk ve Tolga Öntürk tarafından hazırlanan *Bursalı Eşref Divanı, Pâk Dîvân-ı Eşrefü'ş-şu'arâ* adlı eserde ise 16 kaside olduğu kayıtlıdır (Öztürk ve Öntürk, 2024: 24). Eşref Paşa'nın kasideleri incelendiğinde Hz. Peygamber'e, Hz. Ali'ye, Serasker Mehmed Rüşdi Paşa'ya, Sadrazam Reşid Mustafa Paşa'ya, Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa'ya, Mehmed Reşid Paşa'ya, sefarette görevli Salih Beg Efendi'ye ve Vezir İsmail Paşa'ya yazıldığı görülmektedir. Ayrıca Akif Paşa'nın "Adem Kasidesi"ne yazdığı bir naziresi ile "Kalem" redifli bir kasidesi daha bulunmaktadır.

3. Eşref Paşa'nın Mersiyeleri

Eşref Paşa'nın mersiyeleri klasik mersiye formunda değerlendirilebilecek mersiyelerdendir. Özellikle Hz. Peygamber'e duyduğu derin muhabbet ile nazmettiği şiirler ve Ehl-i Beyt için yazdığı mersiyeler Eşref Paşa'nın divanının esas bölümünü teşkil etmektedir (Urğun Doğan, 2010: 10). Eşref Paşa'nın mersiyeleri incelendiğinde onun şairliğinin beslendiği kaynağın divan edebiyatı geleneği olduğu ilk bakışta anlaşılabilir. Zira Hz. Hüseyin için yazılan mersiyelerde Fuzûlî'nin *Hadikatü's-Süeda* adlı eserinin etkisi görülmektedir (Urğun Doğan, 2010: 6). Eşref Paşa'nın şiirlerinde bazı gazellerini Azerbaycan şivesi ile nazmetmiş olması onda Fuzûlî'nin etkisini gösteren bir başka durumdur (Öztürk ve Öntürk, 2024: 38). Şairin özellikle Ehl-i Beyt ve On iki İmam sevgisini terennüm ettiği mersiyelerdeki üslubunun yanık ve içli olması bu husustaki samimiyetini gözler önüne sermektedir.

4. Risâlenin Tanıtımı ve Şiirlerin İncelenmesi

4.1. Risâlenin Tanıtımı

Üzerine çalışılan risale ise T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), Y..PRK.M... (Yıldız, Perakende Evrakı) kurumunda "Ferik Eşref Paşa'nın Hz. Ali ve Hz. Hüseyin Hakkında Yazdığı Mersiye ve Kasidesi

(a.g.tt.)” adıyla kayıtlıdır. Risalenin yeri: 2-65 ve belge tarihi: H-29-12-1305 olarak geçmektedir. Bu risalede bir mersiye, bir kaside, bir Arapça nakarat ve iki Farsça beyit bulunmaktadır. Risalenin başlığı ise “Ferikân-ı Kirâm-ı Ma’ârif-ittisâmdan Sa’âdetlü Eşref Paşa Hazretleri’nin Ele Geçürilen Bir Mersîye-i Müessireleriyle Bir Kasîde-i Nazîdeleridir.” Risalede bulunan manzumelerin dil ve üslup özellikleri, kelime kadrosu ve muhtevası dikkate alındığında, bu şiirlerin Eşref Paşa divanının bir parçası olduğu söylenebilir. Zira şiirlerdeki Ehl-i Beyt sevgisi ve şiirlerindeki samimiyet bu düşünceleri kanıtlar mahiyettedir. Özellikle şairin Necef şehrine olan gönül bağı hem risalede bulunan şiirlerde hem de Divan’ında açıkça görülmektedir. Ancak arşiv kaydının yapıldığı tarih (H.29.12.1305/M.6.09.1888) göz önünde bulundurulduğunda Eşref Paşa’nın bu risaledeki şiirlerini olgunluk döneminde ve divanını tertip ettikten sonra yazmış olduğu anlaşılmaktadır.

4.2.Şiirlerin İncelenmesi

Risale, “Ferikân-ı Kirâm-ı Ma’ârif-ittisâmdan Sa’âdetlü Eşref Paşa Hazretleri’nin Ele Geçürilen Bir Mersîye-i Mü’essireleriyle Bir Kâsîde-i Nazîdeleridir.” başlığıyla başlar. Ardından mersiye gelir. Mersiye, Mehmet Arslan ve Mehtap Erdoğan tarafından hazırlanan *Kerbela Mersiyeleri* adlı eserde bulunmaktadır. Şiir burada “murabba mersiye” olarak geçmektedir (2009: 245). Fakat şiir her ne kadar “müfte’ilün/mefâ’ilün” kalıbına uysa da mersiyenin kafiye şeması ve dini tasavvufi halk edebiyatı geleneği göz önünde bulundurulduğunda nefes veya deme olabileceği kanaati oluşmuştur. 14 dörtlükten oluşan mersiyenin sonunda şair kendi mahlasını kullanmaktadır. Devamında Arapça bir nakarat bulunur. Şair, divanında da zaman zaman Arapça ibarelere yer vermektedir. Bu durum şairin, Arapçaya aşina olduğunu göstermektedir. Risaledeki kaside ise fe’ülün/ fe’ülün/ fe’ülün/ fe’ülün [fe’ül] vezninde olup 19 beyitten oluşmaktadır. Bu kasidede Eşref Paşa, Hz. Ali’ye duyduğu derin muhabbeti nazmetmiştir. Şairin gerek Divan’da gerek bu risalede Necef’e oldukça önem verdiği görülmektedir. Alevi-Bektaşî şairlerce Necef şehri Hz. Ali’nin burada medfun olduğu düşüncesi sebebiyle oldukça önemlidir. Alevi-Bektaşî bir şair olan Eşref Paşa da şiirlerinde Necef şehrinden sıklıkla bahseder:

Necef ki meca’-ı bahreyn-i lutf u rahmetdir

Habâb-ı cûylarından kinâye âb-ı hayât (Çataloğlu, 2023: 39).

Necef ki matla’-ı envâr-ı sırr-ı kudretdir

‘îzâr-ı mihr ü mehi anda ferş eder mîkat (Çataloğlu, 2023: 63).

Hâk-i Taybe tûtiyâ-yı dîde-i ‘uşşâkdir
Cevher-i seng-i Necef dâğ-ı dile tiryâkdir (Tanrıbuyurdu, 2006: 85).

Sonuç

19. yüzyıl, Divan edebiyatını besleyen ana kaynakların artık kuruduğu, temsilcilerin yeni arayışlar içerisine girdiği bir dönemdir. Buna mukabil dönemin son temsilcilerinden Eşref Paşa bu yönelime karşın eski şiir anlayışını sürdürme gayretinde olan bir şahsiyettir. Ayrıca kendisi çeşitli devlet kademelerinde görev almış bir diplomattır. Eşref Paşa, kaside ve mersiye yazmada her ne kadar başarılı olarak nitelendirilen bir şair olsa da şiirlerinde orijinallik bulunmaması, araştırmacıların hemfikir olduğu bir husustur.

Klasik edebiyat araştırmalarının önemli bölümlerinden biri de metin neşri çalışmalarıdır. Bir şairin tam bir biyografisinin çıkarılması, eski harfli metinlerin tamamıyla çevrilmesiyle mümkün olabilmektedir. Bu itibarla bir şaire kayıtlı olan bütün şiirlerin çevrilmesi ve ilim âlemine kazandırılması önemli bir husustur. Örneğin; Eşref Paşa, Divan’ında Arapça ya da Farsça bir şiire yer vermemesine karşın bu risalede Arapça nakarat ve Farsça beyitler bulunmaktadır. Bu durum da şairin Arapça ve Farsçaya hâkim olduğu ve bu dillerin imkânlarıyla şiir yazabildiğini göstermektedir.

Bu çalışmada Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde Eşref Paşa adına kayıtlı olan bir risaledeki şiirler transkribe edilmiştir. Risalede bir kaside, bir mersiye, bir Arapça nakarat ve iki Farsça beyit bulunmaktadır. Bu şiirleri Eşref Paşa’nın ömrünün olgunluk döneminde kaleme aldığı düşünülmektedir. Risaledeki şiirlerin kelime kadrosu, muhtevası ve Ehl-i Beyt sevgisinin aktarımı *Divan*’ındaki şiirleriyle örtüşmektedir. Özellikle şairin Necef şehrine olan gönül bağı hem divanında hem de risaledeki şiirlerde açıkça görülmektedir.

Kaynakça

- Aksoyak, İsmail Hakkı (2004). “Eşref Paşa’nın Müşterek Şiirlerinde Ehl-i Beyt ve On İki İmam Sevgisi”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 30: 363-381.
- Arslan, Mehmet (2014). “Eşref Paşa”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/esref-pasa-bursali>. (22.06.2023).
- Arslan, Mehmet ve Erdoğan, Mehtap (2009). *Kerbela Mersiyeleri*. Ankara: Grafiker Yayınları.

- Bardakçı, Ramazan (2007). *Musa Kâzım Paşa (Hayatı Sanatı ve Külliyâtı)*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Çakıcı, Bilal (2014). *Eşref Paşa Divanı*. Ankara: Vizyon Yayınevi.
- Çataloğlu, Asuman (2023). *Eşref Mustafa Paşa'nın Divan-ı Eşrefü'ş-Şu'ara'sı (1-66. Sayfalar) (İnceleme-Metin)*. Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi.
- İsen, Mustafa vd. (2005). *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Mehmed Süreyyâ (1995). *Sicill-i Osmânî Yâhud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye, C.1*. Haz. Ali Aktan vd. İstanbul: Sebil Yayınları.
- Öntürk, Tolga ve Öztürk, Murat. (2024). *Bursalı Eşref Divanı: Divan-ı Eşrefü'ş-Şu'arâ*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Şentürk Ahmet Atilla ve Kartal, Ahmet (2012). *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanrıbuyurdu, Gülçin (2006). *Eşref Paşa Divanı (İnceleme, Transkripsiyonlu Metin, Nesre Çeviri)*. Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.
- Uğur, Ahmet (2020). *Klasik Türk Şiirinde Bektaşilik*. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.
- Urğun Doğan, Serap (2010). *Eşref Paşa Divanı*. Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi.

EK.1. Metin¹

Ferîkân-ı Kirâm-ı Ma'ârif-ittisâmdan Sa'âdetlü Eşref Paşa Hâzretleri'niñ Ele Geçürilen Bir Merşîye-i Mü'essireleriyle Bir Kaşîde-i Nazîdeleridir

Merşîye²

Şâhib-i deşt-i Kerbelâ
Nâ'ib-i Mürtezâ Hüseyin
Kurre-i çeşm-i Muştafâ
Mefhâr-ı evliyâ Hüseyin

¹ Metin neşrinde tam transkripsiyon yapılmıştır. Arapça ve Farsça şiirlerde ise Arap harfleri kullanılmış olup dipnotta açıklaması verilmiştir.

² Bu mersiye, Mehmet Arslan ve Mehtap Erdoğan tarafından hazırlanan *Kerbelâ Mersiyeleri* adlı eserde de bulunmaktadır.

Fāṭıma'nın ferīdesi
Cevher-i ber-güzīdesi
Bismelenin keşīdesi
Nükte-i *hel-atā*³ Hüseyn

Şadme-güzīn-i imtiḥān
Vaḳf-ı rimāḥ-ı bī-emān
Kāzım-ı ğayz-ı düşmenān
Rāzī-i her belā Hüseyn

Mihr-i sipihr-i Aḥmedī
Nūr-ı dil-i Muḥammedī
Āl-i 'abā ser-āmedī
Server-i bā-şafā Hüseyn

Sıbt-i Nebiyy-i muhteşem
Sırr-ı vaşiyy-i muhterem
Hüccet-i ḥācet-i ümem
Raḥmet-i Kibriyā Hüseyn

Ḳande Betül-i nā-be-kām
Ḳande 'Aliyy-i Şir-nām
Ḳandedir On İki İmām
Ḳande o ser fedā Hüseyn

Gerden-i hāşimānesi
Oldı ḳazā nişānesi
Ḳıbledir āsitānesi
N'oldı o muḳtedā Hüseyn

'İtret-i pāk-i bī-günāh
Cümle olup şehīd vāh
Oldı Dımışk'a rü-be-rāh
Ehl-i ḥarem bilā-Hüseyn

---

³ İnsan Suresi 1. Ayet "Geldi mi?"

Ey şerefi ebed zuhūr
Mefhār-ı mehdī-i ʔuhūr
Sensin imām-ı her ʔuzūr
Yā senedü'l-hüdā Hüseyn

Sendedir ařl-ı salţanat
Cāh-ı celāl ü mekremet
Kılma Yezīd'e merhāmet
Rūz-ı va' id yā Hüseyn

La' net ola o ma' şere
Kaldı bu şār maşşere
Ta' ziyet Āl-i Hāydar'a
Farzdır ey fetā Hüseyn

Şehr-i Muḥarremü'l-ḥarām
Nevbet-i mātem oldu tām
Dīdeler ağlaya mūdām
Virdimiz ola vā Hüseyn

Māh-ı Muḥarrem-i felek
' Āleme koydı bir meḥek
Şād olur anda ehl-i şek
Āh ider aşdıķā Hüseyn

Hārıcıyān-ı bī-vefā
Eylediler nice cefā
Oldı bu günde Eşrefā
Tārik-i mā-sivā Hüseyn

Naķarāt

این لواءك السعيد
این غلامك الرشید
این عقلك الشهید

این اخوک یا حسین⁴

این رجالک الامم

این اناتک الحرم

این معاشر الخدم

این بنوک یا حسین⁵

Kaşide

Fe'ülün/ Fe'ülün/ Fe'ülün/ Fe'ülün [Fe'ül]

--/.--/.--/.--[-.]

‘Alī’dir vaşıyy-i Resül-i emîn

‘Alī’dir velî-yi cihân âferîn

‘Alī’dir ser-efrâz-ı ‘ahd-i ezel

‘Alī’dir nesaq-sâz-i ‘aşr-ı pesîn

‘Alī’dir zahîr-i mülûk-i ümem

‘Alī’dir emîr-i heme mü’minîn

‘Alī’dir debîr-i ehadîş-i vaşy

‘Alī’dir zebîr-i kitâb-ı mübîn

‘Alī’dir necâbetle şıhr-ı nebî

‘Alī’dir velâyetle sulţân-ı dîn

‘Alī’dir meded-res ‘Alî dest-gîr

Aña ilticâ eyler ehl-i yaqîn

‘Alî meş‘alidir meh ü âfitâb

‘Alî maḥmilidir sipîhr ü zemîn

‘Alî câhıdır muntehâ-yı şeref

‘Alî râhıdır ḥalka ḥabl-i meṭîn

⁴ Mübarek sancağın nerde, hizmetkârların nerde, şehitlerin, kardeşlerin, ailen nerde yâ Hüseyin?

⁵ Ümmet ricali nerde, kadınların, erkeklerin, hizmetkârların, oğulların nerde yâ Hüseyin?

‘ Alī neş’esidir zühūr u buṭūn

‘ Alī cilvesidir nihān u ‘ alīn

‘ Alī bende-gānı bulurlar necāt

‘ Alī bāgiyānı olurlar la‘ īn

‘ Alī mescididir muḳaddes muṭāf

‘ Alī bābıdır āsitān-ı berīn

‘ Alī sā’ilidir faḳīr ü gānī

‘ Alī mā’ilidir dü ‘ ālem hemīn

‘ Alī nāmdaş ‘ Alī ‘ azīm⁶

‘ Alī pādişāh-ı mu‘ āllā-nişīn

‘ Alī dergehidir küşāde melāz

O bābıñ daḳīli olur kām-bīn

‘ Alī’dir cemāliyle īmān iden

Ḥabīb-i Ḥudā’ya be-dest-i yemīn

‘ Alī şīr-i yezdān-ı fetādır fetā

Aña tāk-ı Kerrūbiyān’dır ‘ arīn

‘ Alī’dir müselsel-i On İki İmām

Reşād ehline muḳtedā vü mu‘ īn

‘ Alī sırr-ı Sübhān ‘ Alī nūr-ı zāt

Nesterene lāzım çünān ü çünīn

Başā’irde fermān-fermā-yı ḳurb

Nażā’irde (Eşref) Necef’de defīn

---

⁶ Vezin aksamaktadır.

Beyt

Mef'ûlü/Mefâ'ilü/ Mefâ'ilü/Fe'ûlün

--./..--./..--./..--

من خاك نجف كلب على يم نيم اشرف
جز اجر ولا هيچ مراقدر و شرف نيست⁷

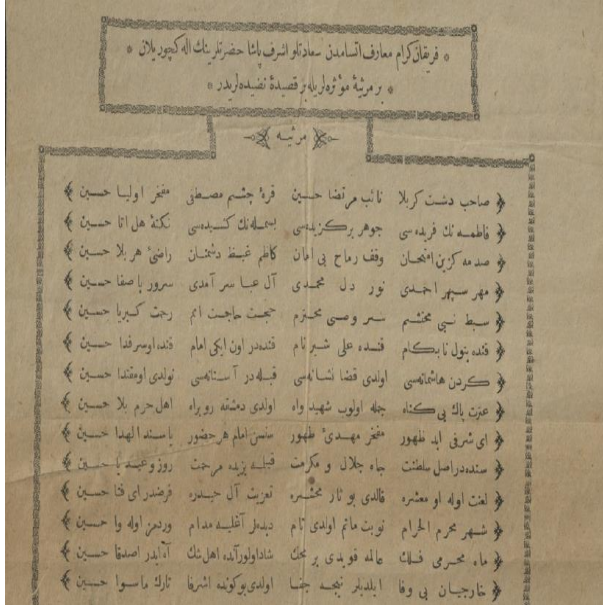
Diğer

Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/ Fe'ilün

..--./..--./..--

چون شدم كلب آستان نجف
كشست نامم بدین شرف اشرف⁸

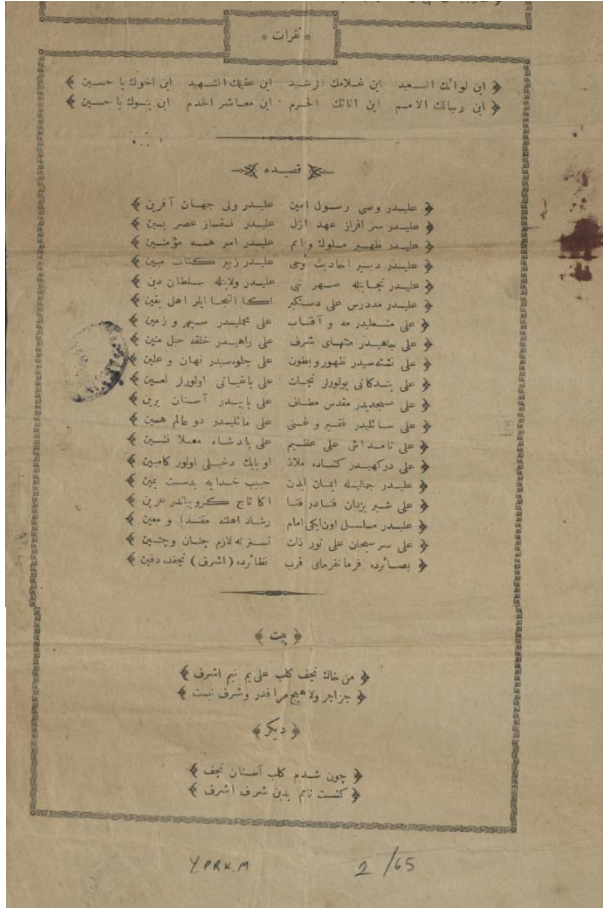
EK.2. Risaleden Örnekler

Görsel 1

⁷ Ben Eşref değil, Necef'in toprağı, Hz. Ali'nin köpeğiyim. İşin bir parçası bu yoksa hiçbir değerim ve şerefim yoktur.

⁸ Necef şehrinin köpeğı olma şerefine eriştiğim için ismim Eşref oldu.

Görsel 2

“COPE-Dergi Editörleri için Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

The following statements are made in the framework of “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

Declaration of Conflicting Interests: The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.